

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата психологічних наук,
Мась Наталії Миколаївни
на дисертаційну роботу Радзівіл Катерини Павлівни
«Динаміка професійних очікувань майбутніх психологів у
навчальному процесі»,
представлену на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук за спеціальністю
19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Актуальність дисертаційної роботи Радзівіл Катерини Павлівни не викликає сумнівів у зв'язку з низкою наступних аспектів: оскільки дисертаційна робота розкриває не лише сутність динаміки самосвідомості особистості, а й визначає прикладну спрямованість у фаховому становленні майбутніх психологів. Відповідно до такої постановки проблеми, ми маємо усі підстави для підтвердження того положення, що компетентність та професіоналізм полягає не лише у здобутті фахової ерудиції та навичок, а й у розвитку самосвідомості майбутнього фахівця, його професійної позиції та спрямованості, що виявляються у його фахових очікуваннях. Значущість дослідження динаміки професійних очікувань важко переоцінити, оскільки досліджуваний феномен є провідним у професійному самовизначенні майбутнього психолога, є індикатором професійного розвитку та зростання.

Необхідність вивчення професійних очікувань у динаміці виникає у навчальному процесі, та пов'язана із появою нових знань умінь та навичок, уточнення професійної діяльності на кожному етапі професійного навчання, що безумовно зумовлює їхні зміни.

Окрім дослідження загальних аспектів проблеми передумов очікування стосовно майбутньої діяльності, що вивчались вітчизняними та зарубіжними психологами (П. К. Анохіним, М. О. Берштейном, Е. Брунсвіком, Р. Вудвортсом, І. П. Павловим, Е. Толменом) у психологічній науці відомими є розробки окремих її сторін: очікування як антиципаційного

к. 9	Вх. № 2341
квітень	24 " 05 2018 р.
ВІДДІЛ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
НАДПСУ ім. В. Хмельницького	

явища (І. Г. Батраченка, Т. П. Борисової, О. А. Коновалової, Б. Ф. Ломова, Л. О. Регуш, Є. М. Суркова та ін;), соціально-психологічних очікувань (А. Бандура, Д. Роттер), очікування як детермінанти мотивації (В. Врум, Д. Макклеланд, Х. Хекгаузен). З позиції педагогічної психології професійні очікування розглядалися як компонент професійної спрямованості майбутнього психолога (Л. І. Божович, Л. С. Виготський, Є. Ф. Зеєр, В. С. Мерлін, К. К. Платонов), як життєва та професійна перспектива (Т. М. Титаренко, Н. Ф. Шевченко), як професійна позиція (Є. Ф. Зеєр, В. Г. Панок).

Очікування у професійному становленні майбутнього психолога у навчальному процесі вивчали Ж. П. Вірна, К. О. Міхно, В. Д. Потапова, Н. В. Пророк, К. Чарнецькі, Т. С. Яценко, вплив очікувань на навчальну мотивацію – А. К. Маркова, професійний розвиток – О. О. Бодальов, Є. О. Клімов, Дж. Равен, А. О. Реан, самовизначення – Н. І. Пов`якель, Т. М. Титаренко, А. П. Фрадинська. Останні розробки концепту професійних очікувань та їхнього впливу на навчально-професійний потенціал особистості подано низкою українських та зарубіжних науковців: Т. П. Борисовою, О. А. Коноваловою, М. В. Суряковою, О. В. Тишковським, А. П. Фрадинською.

Міра наукової розробленості проблеми в психологічній науці засвідчує необхідність у теоретичному аспекті дослідження проведення систематизації та узагальнення існуючих в психології підходів та концепцій професійних очікувань та практики психологічного супроводу у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців.

У роботі чітко обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, сформульовано наукову новизну, теоретичне і практичне значення означеної проблеми.

Варто відзначити логічну побудову структури дисертації, коректність та професійність психологічного аналізу та логічність викладу змісту дисертаційного дослідження: кожен з трьох розділів є завершеним у

відповідності поставлених мети та завдань; висновки до розділів і загальні висновки відповідають змісту розділів та в цілому дослідженню, засвідчуючи достатньо високий рівень узагальнення. Аналіз змісту дисертації Катерини Павлівни дозволяє зробити висновок про обґрунтованість та достовірність отриманих в ній результатів.

Теоретичний блок дисертації послідовно презентує теоретико-методологічний аналіз підходів до дослідження цієї проблеми, де безперечним науковим здобутком дисертанта є визначення основних компонентів професійних очікувань: когнітивного, соціального та особистісного; функцій: адаптаційної, пізнавальної або когнітивної (прогностичної), комунікативної і регулятивної; та чинників:

об'єктивні професійні чинники (загальнотеоретична та практична професійна підготовка у навчальному процесі, соціально-економічні обставини);

об'єктивні соціальні чинники (очікування соціальної групи, рольові чинники);

суб'єктивні усвідомлені чинники (рівень домагань, самооцінка, мотивація, самоактуалізація);

суб'єктивні неусвідомлені чинники (зумовлені інфантильним досвідом, психологічними захистами).

Літературний огляд містить узагальнення широкого кола наукових джерел з означеної проблеми, який у свою чергу дає авторці роботи можливість виробити власний підхід до тлумачення ряду ключових понять та виділення їх основних ознак та характеристик.

Автором зазначається, що очікування є феноменом антиципації, яка є формою інтелектуальної діяльності майбутнього психолога, спрямованою на формування мети, усвідомлення особистісних ресурсів, необхідних для її досягнення у найближчому професійному майбутньому, знаходження шляхів поповнення цих ресурсів, потреби у конструюванні образу очікуваного результату професійної перспективи відповідно до визначених часових

проміжків. Поєднання антиципууючої та емоційної складових формують у майбутнього психолога особистісну оцінку, виникає емоція задоволення, або інтересу, тобто очікування. Емоційна спрямованість очікування зумовлює навчально-професійну мотивацію як привабливість сприйняття майбутнього. Процес мотивації є підготовчою стадією дії, його можна уявити як процес когнітивної обробки, що містить емоційні компоненти.

Теоретико-методологічний аналіз наукових джерел із зазначеної проблеми дозволив сформулювати власне визначення професійних очікувань майбутніх психологів. Автор розглядає їх як системне психічне утворення, яке забезпечує антиципацію у довгостроковій перспективі, яка пов'язана з навчально-професійною діяльністю, має суб'єктивно-особистісну значущість для індивіда та характеризується динамікою змін у навчальному процесі.

Теоретичний аналіз зазначеної проблеми дозволив дисертантці дати характеристику очікувань майбутнього психолога пов'язану зі спрямованістю його у майбутнє, професійною компетентністю, професійною позицією, професіоналізмом, самовизначенням.

У другому розділі обґрунтовано психодіагностичний інструментарій дослідження динаміки професійних очікувань майбутніх психологів у навчальному процесі. Розроблено й апробовано авторську анкету для вивчення професійних очікувань студентів – майбутніх психологів, здійснено пілотажне дослідження.

Визначаючи завдання емпіричного дослідження, Катерина Павлівна спрямувала пошуки на виявлення динаміки критеріїв професійних очікувань майбутніх психологів: мотиваційної тенденції до успіху та уникнення невдачі, рівень самооцінки, рівень домагань, привабливість професійної діяльності, мотивацію до навчальної діяльності та інтерактивно-перцептивну компетентність майбутніх психологів. Також у другому розділі була описана характеристика вибірки та організація констатувального експерименту, що проводився у три етапи. Константувальне емпіричне дослідження проведене на вибірці, що склала 310 осіб. Використані

психодіагностичні методи та методики є достатньо апробованими дослідницькими інструментами, які дозволили виявити переважно негативну динаміку та підтвердили необхідність психокорекції професійних очікувань майбутніх психологів.

Отримані результати було враховано при обґрунтуванні і розробці авторської програми психокорекції професійних очікувань, яка передбачала реалізацію у навчальному процесі профілактичного теоретичного спецкурсу, групового психокорекційного тренінгу та індивідуальної роботи. Теоретичний спецкурс було спрямовано на підвищення психологічної обізнаності майбутніх психологів щодо феномену професійних очікувань та їхніх проявів. Груповий психокорекційний тренінг передбачав корекцію світоглядних когніцій майбутніх психологів, які зумовлювали негативні поведінкові тенденції та бар'єри в інтерактивно-перцептивній сфері, тим самим оптимізуючи навички міжособистісної взаємодії та упереджуючи очікування щодо вирішення особистісної проблеми у професійній діяльності. Індивідуальна робота дозволила здійснити глибинну психокорекцію особистісних деструкцій студентів-психологів, що зумовлювали злиття особистісного та професійного. Низка заходів, спрямована на психокорекцію професійних очікувань, надала можливість посилити навчальну мотивацію та адекватність самоочікувань, підвищити показники привабливості професії, відкоригувати поведінкову стратегію до успіху у напрямку росту показників та підвищити рівень інтерактивно-перцептивної компетентності.

Емпіричний блок дисертації представлений у третьому розділі у якому послідовно презентовано програмуемпіричного дослідження, якою на різних етапах було охоплено 122 особи. Як результат, після впровадження авторської програми показники мотиваційної тенденції до успіху підвищилися на 18 %, адекватності самооцінки – на 18,99 %, привабливості професії на 9,03 %, мотивації до навчальної діяльності – на 2,2 %, інтерактивно-перцептивної компетентності – на 13,33 %.

Варто зазначити грамотне використання дисертантом методів обробки даних, а саме порівняльного та кореляційного аналізів, що дало змогу виділити суттєві кореляційні плеяди й генеральні факторіпоказники динаміки професійних очікувань майбутніх психологів. Результати дослідження викладені чітко і послідовно, що свідчить про досягнення поставленої у дослідженні мети та успішного розв'язання висунутих задач.

Автор дисертації за результатами проведеного теоретичного та емпіричного дослідження робить висновок щодо доцільності розробки рекомендацій викладачам вищих навчальних закладів щодо психокорекції професійних очікувань майбутніх психологів у вищій школі, що дозволить здійснити низку підготовчих заходів для формування їхніх максимально реалістичних професійних уявлень та підготовки оптимального середовища для їхньої корекції методами загальнотеоретичних та групових психокорекційних технологій.

Практична значущість дисертаційної роботи полягає у розробці й упровадженні авторської програми психокорекції у навчальному процесі, що дозволила покращити показники динаміки професійних очікувань майбутніх психологів за визначеними критеріями; в упровадженні у практику навчального процесу глибинно-психологічного підходу у діагностиці, психопрофілактиці та психокорекції неадекватних професійних очікувань майбутніх психологів; у розробці методичних рекомендацій для викладачів закладів вищої освіти щодо психокорекції професійних очікувань майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

Визначаючи методи та прийоми психопрофілактики та психокорекції професійних очікувань майбутніх психологів, дисертантка визначає основні принципиорієнтовані на вдосконалення організації навчального процесу (оптимізація змісту навчальних програм, змісту і форми проведення аудиторних занять із психологічних дисциплін, запровадження спеціальних навчальних спецпрактикумів, які сприятимуть саморефлексії та пізнанню

власних професійних очікувань, їх співвіднесеність з об'єктивною фаховою реальністю, зокрема).

Таким чином, отримані в роботі результати характеризуються новизною й мають істотну науково-практичну цінність. За змістом дисертаційна робота «Динаміка професійних очікувань майбутніх психологів у навчальному процесі», повністю відповідає спеціальності «19.00.07 – педагогічна та вікова психологія». Вона має звичайну для кандидатських науково-кваліфікаційних робіт обсяг і структуру. Розділи дисертації збалансовані, мають адекватну побудову, характеризуються чіткістю й послідовністю викладу, коректністю суджень і логічністю висновків. Малюнки мають гарну графіку, інформативні, лаконічні та добре доносять суть авторської ідеї. Таблиці наочні, не перевантажені несуттєвими деталями й служать корисним доповненням до текстового матеріалу. Стиль викладення матеріалу дисертаційного дослідження відповідає прийнятому в науковій літературі. Список використаних джерел оформлений відповідно до діючого стандарту.

Автореферат і опубліковані роботи повністю відображають зміст дисертації та отримані в ній результати. Загальне оформлення дисертації та автореферату відповідає нормативним вимогам до оформлення науково-технічних публікацій.

Дозвольте висловити і деякі зауваження та побажання по суті представленої до захисту роботи:

1. У першому розділі дисертації, на наш погляд, занадто багато уваги приділяється розгляду проблеми дослідження «очікувань» у широкому науковому контексті. Аналіз проблеми достатньо широко розглядається ще з початку ХХ століття. Дисертаційне дослідження виграло б, якби більш глибоко були проаналізовані саме сучасні наукові погляди «професійних очікувань» та їхньої динаміки, у тому числі студентів та майбутніх психологів.

3. У третьому розділі недостатньо обґрунтовано теоретичне підґрунтя застосування методу тематичного психоаналізу малюнків.

4. У роботі мають місце стилістичні огріхи.

Незважаючи на наведені вище зауваження, дисертаційна робота Радзівіл Катерини Павлівни заслуговує високої оцінки. У дисертації подальшого розвитку набули наукові положення про семантичне поле поняття «професійні очікування» у контексті фахової підготовки майбутніх психологів; уточнено чинники динаміки професійних очікувань майбутніх психологів; одержали подальший розвиток психологічні уявлення про сутність, функції та чинники професійних очікувань у навчальному процесі; метод аналізу тематичних психомалюнків у контексті репрезентації психіки, несвідомих аспектів професійних очікувань майбутніх психологів та діагностико-корекційних можливостей.

Тема дисертації актуальна і досить повно охоплена завданнями дослідження. Результати дослідження характеризуються новизною, обґрунтованістю, достовірністю й практичною цінністю. Матеріали рукопису оформлені якісно, з дотриманням установлених вимог. У авторефераті повною мірою відображений зміст дисертації. Основні положення дисертації в достатньому обсязі описані в 14 опублікованих автором роботах.

Дисертація Радзівіл Катерини Павлівни є завершеною науковою роботою, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, щодо динаміки професійних очікувань майбутніх психологів у навчальному процесі та розроблено авторську програму психокорекції неадекватних та негативних фахових очікувань.

На підставі всього вищесказаного вважаю, що представлена на захист дисертація «Динаміка професійних очікувань майбутніх психологів у навчальному процесі» як за змістом, так і за оформленням відповідає вимогам до кандидатських дисертацій а його авторка Радзівіл Катерина Павлівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата

психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Начальник кафедри військової психології та політології
Військового інституту
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка
кандидат психологічних наук

Мась

Н. М. Мась

Літис Мась Н.М. засвідчує.

